

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

مشروح مذاکرات شورای فقهی

بانک مرکزی

یکصد و دوازدهمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۸/۰۲

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

زمستان ۱۴۰۳

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸

تلفن: ۲۹۹۵۱ (۹۸۲۱+)

وب سایت: www.cbi.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش

شماره گزارش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۲

عنوان گزارش: مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی*

یکصد و دوازدهمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۸/۰۲

واژگان کلیدی: شورای فقهی، بانکداری اسلامی، قانون بانک مرکزی، وقف، سازمان اوقاف و امور خیریه.

تاریخ انتشار گزارش: زمستان ۱۴۰۳

* بر اساس بند «ر» ماده (۱۸) قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف است مشروح مذاکرات و مصوبات شورای فقهی را بر پایگاه اطلاع‌رسانی خود قرار دهد و برای عموم منتشر نماید. بر این اساس، اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی اقدام به تهیه و تدوین این گزارش نموده است. لازم به ذکر است مصوبات شورای فقهی پس از ابلاغ توسط بانک مرکزی اجرایی می‌گردد.

استفاده از مطالب این سند با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست

- اسامی حاضرین در جلسه (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط).....۴
- مشروح مذاکرات مرتبط با دستور بررسی ابعاد فقهی وقف پول در قالب سپرده‌های سرمایه‌گذاری
مدت‌دار و امکان‌سنجی افتتاح حساب‌های مذکور در شبکه بانکی کشور.....۵

اسامی حاضرین در جلسه (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط)^۱

۱. آیت الله غلامرضا مصباحی مقدم (ریاست شورای فقهی)
۲. آیت الله محمدسعید واعظی (عضو شورای فقهی)
۳. آیت الله حسن آقا نظری شاهرودی (عضو شورای فقهی)
۴. آیت الله علیرضا اسلامیان (عضو شورای فقهی)
۵. حجت الاسلام والمسلمین دکتر مجید رضایی دوانی (عضو و نائب رئیس شورای فقهی)
۶. حجت الاسلام والمسلمین باقری بنابی (عضو شورای فقهی)
۷. حجت الاسلام والمسلمین سید مهدی خاموشی (رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه)
۸. آقای دکتر سجاد افشار (معاون حقوقی و امور مجلس بانک مرکزی)
۹. آقای دکتر عباس عرب‌مازار (مشاور رئیس کل محترم)
۱۰. آقای دکتر علی اکبر میرعمادی (مدیر اداره تدوین رویه‌های حسابداری و حسابرسی)
۱۱. خانم دکتر الهام چیت‌سازان (مدیر اداره مطالعات و مقررات بانکی)
۱۲. آقای دکتر محمدرضا حسینی‌پور (دستیار ویژه قائم‌مقام رئیس کل)
۱۳. آقای دکتر حسین میثمی (مدیر اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیر شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۴. آقای محمدحسین منصوری (کارشناس اداره مطالعات و مقررات بانکی)
۱۵. آقای امیر عرفانی‌فر (بازرس اداره مبارزه با پولشویی و تامین مالی تروریسم)
۱۶. آقای فردین فدائی (کارشناس اداره مطالعات و مقررات بانکی)
۱۷. آقای مهدی کاظمیان (معاون اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی)
۱۸. آقای محمدحسین شمشیری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۹. آقای علی نظری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۰. آقای مهدی شهبازی‌فرد (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۱. خانم دکتر راضیه آهنگر (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۲. آقای کوروش بروچی (محقق اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۳. آقای علیرضا هوشیار (سازمان اوقاف و امور خیریه)
۲۴. آقای فرزاد باقرزاده (سازمان اوقاف و امور خیریه)

^۱ از اعضای محترم شورای فقهی بانک مرکزی آقایان دکتر ابوالحسنی و دکتر محمدپور در این جلسه غائب بودند.

مشروح مذاکرات مرتبط با دستور بررسی ابعاد فقهی وقف پول در قالب سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار و امکان‌سنجی افتتاح حساب‌های مذکور در شبکه بانکی کشور

تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید

میثمی: دستور این جلسه، در رابطه با ابعاد فقهی وقف پول در شبکه بانکی کشور است. این موضوع به نامه‌ای مرتبط است که سازمان اوقاف و امور خیریه اخیراً به رئیس کل بانک مرکزی ارسال کرده بودند و به اداره مطالعات و مقررات بانکی ارجاع شد و این اداره جهت اظهارنظر برای دبیرخانه شورای فقهی ارسال نمود و اینک در دستور کار شورا قرار دارد. به علت اهمیت بحث فقهی موضوع نامه، به صورت مختصر و در قالب چند اسلاید، موضوع را ارائه می‌دهیم. در خصوص وقف اصل و عین، بحث‌های فراوانی بین فقها مطرح شده است که در حال حاضر به آن نمی‌پردازیم. مبنایی که بیشتر مورد توجه شورا است، وقف اصل می‌باشد که اگر بتوانیم پول را به گونه‌ای وقف کنیم که قدرت خرید یا اصل آن حفظ شود، می‌تواند قابل وقف باشد. شروط کلی ما برای وقف شامل مالکیت واقف، وجود امکان قبض، قابلیت بقاء و حبس اصل است که این موارد مورد تاکید می‌باشد. با توجه به اینکه پیش از این، موضوع وقف پول و سهام در کمیته فقهی سازمان بورس مطرح شده بود، نتایج جمع‌بندی آنها را مرور می‌کنیم. در مصوبه مذکور، کمیته تخصصی فقهی، با استناد به استفتاءات و مباحث مطرح شده، جمع‌بندی مثبت در رابطه با وقف پول ارائه نداد. اما با توجه به فتوای مقام معظم رهبری و برخی مراجع دیگر، وقف پول در بازار سرمایه قابل اجرا است و به نظر می‌رسد کمیته فقهی بورس مجوز اجرای آن را صادر کرده است. اگر نیاز هست بفرمایید تا متن استفتاء و پاسخی که از دفتر مقام معظم رهبری اخذ گردیده قرائت شود.

مصباحی‌مقدم: اجازه دهید ابتدا آقای خاموشی پیشنهاد خود را مطرح نمایند و نظرات عنوان شود.

خاموشی: در جلسه کمیته فقهی بورس که موضوع وقف پول مطرح شد، به یاد دارم که جمع‌بندی بدین صورت بود که با توجه به استفتاء مقام معظم رهبری و پاسخ ایشان، وقف پول جایز است.

رضایی: فکر می‌کنم در سال ۱۳۹۱، زمانی که مرحوم موسویان حضور داشتند، بحث‌هایی در کمیته فقهی بورس مطرح شد و به علت فتاوی متفاوت، جمع‌بندی صورت نگرفت. بعداً زمانی که آستان قدس استفتایی انجام داد و شما نیز پیگیری نمودید، فتوای مقام معظم رهبری اخذ شد و وضعیت به شکل دیگری تغییر کرد و سازمان بورس نیز موضوع را اجرایی نمود.

خاموشی: تقاضای من این است که دیگر درباره ماهیت شرعی این موضوع با توجه به نظر روشن مقام معظم رهبری بحث نشود. نظر ایشان خیلی دقیق بوده و به نظرم قابل مطالعه است. با توجه به پژوهش‌هایی که در قم انجام شد و نظریاتی که از سوی مراجع عظام ارائه شد پیشینه‌ای خدمت ایشان ارائه دادیم و جمع‌بندی‌ها نیز به محضرشان ارسال گردید و مقام معظم رهبری نیز نظرشان را ابراز فرمودند. اکنون در خصوص موضوع وقف پول قصد بحث فقهی نداریم و بحث چگونگی قبول وقف پول در نظام بانکی مدنظر است. تفکر سازمان اوقاف پیش از این بدین صورت بود که شماره حسابی را اعلام نماید تا اگر کسی بخواهد وقف پول انجام دهد، به آن حساب واریز کند. من با این موضوع مخالفتی ندارم ولی تنها مدل وقف پول

اینگونه نیست. ما روزمره با این موضوع روبرو هستیم که فردی، مال یا اموالی از خود را وقف می‌کند. می‌خواهیم همین مسئله در حساب بانکی نیز قابل انجام باشد؛ یعنی فرد بتواند موجودی یک حساب بانکی را وقف کند. سوال ما در نامه ارسالی به شورای فقهی این است که آیا اگر فردی حساب جاری یا پس‌انداز را وقف کند، دارای اشکال است؟ درخواست ما این است که بانک مرکزی یا بانک عامل مقرر نماید که سازمان اوقاف و امور خیریه، بر حساب وقف شده نظارت نماید. البته متولی امور مربوط به حساب وقفی مشخص خواهد بود و ما در حساب‌های وقفی دخالتی نداریم و مشابه موقوفات دیگر با آن برخورد می‌شود. دارنده حساب، خود متولی را تعیین می‌نماید.

نظام بانکی اگر در این رابطه همکاری کند، اتفاقات بسیار خوبی رقم خواهد خورد. سازمان اوقاف و امور خیریه بر اساس ماده (۱) قانون مرتبط صرفاً متصدی موقوفات مجهول‌الهویه است و لذا در سایر موقوفات دخالتی ندارد. درخواست ما این است که نظام بانکی قبول کند که فرد حساب را به عنوان مال شخصی خود وقف نماید و متولی را نیز تعیین نماید یعنی واقف این مورد را به بانک اعلام می‌کند و بانک به سازمان اوقاف و امور خیریه اطلاع‌رسانی می‌نماید. سپس سازمان اوقاف کسی که مال وقفی دارد را بررسی می‌کند که به نیت سپرده‌گذاران واقف عمل شده است یا خیر. اگر عمل نکرده است، تذکر داده می‌شود که عمل کند و اگر عمل کرده است، مانند سایر موقوفات با آن برخورد می‌شود. اصل درخواست درج شده در نامه سازمان اوقاف و امور خیریه به رسمیت شناختن حساب‌های قرض‌الحسنه (جاری و پس‌انداز) به عنوان حساب وقفی می‌باشد.

رضایی: برای حساب سرمایه‌گذاری، نیازی به جایزه سپرده نیست، بلکه حساب باید به گونه‌ای باشد که سرمایه در آن مانده و حتی افزوده شود. واقف می‌تواند تعیین نماید این حساب برای چه موردی استفاده شود؛ مثلاً جهت حمایت از استارت‌آپ‌ها و مجموعه‌های دانش‌بنیان استفاده کرد و یا اینکه به منظور قرض‌الحسنه و یا مشارکت با استفاده نمود. هدف این است که سازوکار وقف پول به نحوی طراحی شود که هم سرمایه اولیه باقی بماند و هم به آن افزوده شود و هم امکان بهره‌برداری از آن وجود داشته باشد. حال اگر کسی قصد دارد پولش را وقف کند، بایستی به شرایط و ضوابط شرعی مرتبط پایبند باشد.

خاموشی: در جلسه سازمان بورس که در این موضوع، بحث شد، فقها فرمودند امکان از بین رفتن اصل وقف وجود دارد؛ مثل فرشی که وقف می‌شود و طول عمری دارد. به عنوان مثال، فردی حساب جاری خود را وقف می‌نماید.

اسلامیان: مراجع تقلید نظرات متفاوتی دارند و برخی معتقدند وقف پول اشکالی ندارد؛ اما نظر حضرت امام (ره) متفاوت است همچنین، قانون کلی کشور بر اساس نظر ولی‌فقیه باید تنظیم شود، اما افرادی هم هستند که تابع امام یا مراجعی هستند که وقف پول را مجاز نمی‌دانند و باید این موضوع برای مقلدین تفهیم شود، تا حقوق وقف به درستی اجرایی گردد. در کل، مسئله این است که وقف پول باید با دقت و در نظر گرفتن همه جوانب شرعی و قانونی انجام شود؛ تا موثر واقع گردد. برای درک بهتر و ایجاد شفافیت، زمانی که فردی قصد وقف دارد، باید از او پرسیده شود که مقلد کدام مرجع تقلید است. اگر مقلد مقام معظم رهبری باشد، مشخص است که مسائل زیادی وجود دارد که طبق فرمایش مراجع قابل بررسی است.

واعظی: به نظر می‌رسد بقای مالیت پول توجیه قابل قبولی برای صحت وقف آن باشد، بنابراین مالیت پول موضوعی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

خاموشی: شما مطرح کردید که انواع پول‌ها و تعریف آنها چگونه است. منظور از پول امروزی چیست؟ آیا به صورت اسکناس است و یا صرفاً اعتبار محسوب می‌شود؟ در خصوص بحث مالیت باید عرض کنم که در زمان قدیم، پول به عنوان یک کالای مصرفی تلقی می‌شد. لیکن در زمان حال پول به اعتبار و قدرت خرید تبدیل شده است. مثلاً چطور به تاجری سقف خرید داده می‌شود یا چگونه نظام بانکی اعتباری به او می‌دهد. به علاوه در معاملات خارجی نیز، بانک به فرد اعتبار تخصیص می‌دهد و این به مقدار وجه موجود در حساب فرد بستگی ندارد صرفاً به اعتبار او مرتبط است. مقام معظم رهبری در بحث مالیت اعلام کردند قدرت خرید در پول باقی می‌ماند و نابودی فیزیکی پول مطرح نیست.

باقری بنابی: این بحث‌ها در چهارچوب وظایف شورای فقهی نمی‌باشد. زیرا مباحث اجرایی را باید به بانک‌ها واگذار کرد.

مصباحی مقدم: این مباحث فقهی است و پس از بررسی شرعی موضوع برای تعیین ساز و کار اجرایی به هیات عامل ارجاع می‌شود. در رابطه با وقف پول روایتی از پیامبر اسلام (ص) آمده است که بیان می‌دارد: «الوقف تحبیس الاصل و تسبیل الثمره» فقهای بزرگ ما تاکنون واژه «اصل» را به «عین» تغییر داده‌اند و گفته‌اند «تحبیس العین و تسبیل الثمره». به نظر بنده، این تغییر واژه محدودیتی ایجاد کرده است؛ زیرا «اصل» با «عین» تفاوت دارد. در آیه‌ای از قرآن درباره قرض گفته شده: «فلکم رئوس اموالکم لا تظلمون و تظلمون» که رأس مال به معنی اصل مال است. یعنی اصل مال به فرد قرض داده می‌شود و مقترض در آن مال تصرف و آن را تملیک می‌کند و عوض را به صاحب اصلی باز می‌گرداند. با این حال، قرآن از واژه «اصل المال» استفاده کرده است. امروزه اگر کسی پولی را در بانک قرار دهد، به آن سرمایه می‌گویند؛ وقتی شخص این سرمایه را وقف کند، بیان می‌شود سرمایه‌اش را وقف نموده و اگر آن را قرض دهد نیز عنوان می‌شود سرمایه خود را قرض داده است. دقت کنید که استفاده از این تعبیرها اهمیت دارد. هر زمان که سرمایه جابجا و تعویض می‌شود، با تغییر و تبدیل آن مواجه می‌شویم. به همین خاطر باید دید چگونه این تغییرات بر واژه و معنای آن تأثیر می‌گذارد.

فتوای مقام معظم رهبری درباره وقف مال، به این معناست که اصل سرمایه ممکن است دیگر به شکل اولیه‌اش باقی نماند. هر سرمایه‌ای که مستهلک شدنی باشد، بلافاصله پس از وقف روند استهلاک آن آغاز می‌شود. این استهلاک ممکن است به شکل قابل توجهی خودش را نشان دهد یا به کمتر محسوس باشد، اما این موضوع تناقضی با ماهیت وقف ندارد. مثلاً در خصوص وقف شمع، در بین فقها بحث‌هایی مطرح است. یا اینکه می‌توان حیوانات را وقف کرد. همان‌طور که خودرو، کامیون یا کشتی نیز وقف می‌شوند. در نهایت، هر سرمایه‌ای روزی مستهلک می‌شود و دیگر قابل استفاده نخواهد بود و آرام آرام از بین می‌رود. مهم این است که اصل آن سرمایه باقی مانده و دوام دارد، بنابراین اگر در استفتاء مقام معظم رهبری تأکید شده که مالیت باید بقاء داشته باشد، بر این مبنا استوار شده است. این بدان مفهوم نیست که مقدار مالیت نیز باید ثابت بماند. به عبارت دیگر، در موضوع مالیت باید بیان کرد که پول اعتباری امروز، چیزی جز مال نیست. این مهم را

می‌توان به مقایسه پول‌های امروزی با پول‌های گذشته نیز تعمیم داد. در دوره‌ای که ما زندگی می‌کنیم، هم دارایی و هم مالیت اهمیت ویژه‌ای دارند. در گذشته، درهم و دینار به عنوان پول‌های دارای ارزش و مالیت محسوب می‌شدند. یعنی اگر کسی بخشی از درهم را خرد می‌کرد، گفته می‌شد که ارزش مال او کاهش یافته است. اما اگر ارزش آن در بازار کاهش می‌یافت، به کاهش مالیت اشاره می‌کردند. اکنون ما در وضعیت کنونی با پولی مواجه هستیم که ذاتاً مال است و مالیت در رابطه با آن اهمیت ویژه‌ای دارد. بنده بر آن به معنای کسر از مال تلقی می‌شود. من بر این باورم که اگر دولت نتواند عوامل تورم را کنترل کند و به طور عمدی از این مسئله غفلت نماید، در حقیقت با مالی مواجه می‌گردیم که مالیت و مال بودن آن قابل تفکیک نیست. مرحوم آیت الله هاشمی شاهرودی نیز به این موضوع اشاره داشتند که امروزه با پولی مواجه هستیم که مال محض و قدرت خرید محض می‌باشد. اگر به این شکل نگاه کنیم، «تحبیس الاصل» به معنای تحبیس مالیت است و باید تمام همت را بر آن گماشت که مال مستهلک نشود.

اسلامیان: در بررسی مسئله وقف پول و اینکه آیا با وقف کردن اقلامی مانند حیوان، ماشین یا پول تفاوتی دارد یا خیر باید عرض کنم، تفاوت‌های مهمی وجود دارد که نیاز به درک عمیقی از آنها داریم. برای مثال، زمانی که از پول استفاده می‌شود، انتفاع از پول به استهلاک آن است اما انتفاع از ماشین به معنای از بین بردنش نیست

مصباحی مقدم: این بهره‌برداری می‌تواند به شکل‌های مختلفی از جمله سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار یا مسکوکات باشد. به همین دلیل، فقها از صدر اسلام تاکنون عنوان داشته‌اند که درهم و دینار قابل وقف نیست؛ چرا که انتفاع آنها منوط به مصرف آنها بوده، مگر برای زینت که آن هم انتفاع نادر است. امروزه با پول الکترونیکی مواجه هستیم که نه به مصرف می‌رسند و نه مستهلک می‌شوند، بلکه صرفاً جابجا گردند. بنابراین در پول امروز، مال محض داریم و این مال محض بین افراد مبادله می‌گردد و آنچه باقی می‌ماند همین است.

میثمی: متن فتوای مقام معظم مقام رهبری بدین شرح می‌باشد: «به نظر می‌رسد بقای مالیت پول توجیه قابل قبولی برای صحت وقف آن است و الله العالم. در این مسئله نیاز به اطلاق نیست، زیرا وقف جز عناوین امضا شده در شرع است و حکم تاسیسی نیست و شک نمی‌توان داشت آن کسانی که وقف را تاسیس و در طول زمان‌ها اجرا کرده‌اند، هدفشان این بوده که چیز ثابتی را بگذارند که عواید آن صدقه جاریه؛ باشد بلکه ممکن است در آن روزگار چیز ثابت، منحصر در عین بوده باشد، ولی این موجب اختصاص حکم به عین نمی‌شود، چون غرض و هدف معلوم بوده و شارع مقدس همین را امضا فرموده است.»

مصباحی مقدم: می‌خواهم از ذیل کلام مقام معظم رهبری این برداشت را کنم که وقف مختص مسلمانان نیست، مسیحیان و یهودیان نیز وقف دارند و حتی در میان غیر پیروان ادیان نیز این امر رواج دارد. وقف امری عرفی و عقلایی است که امروزه در جهان به شدت ترویج پیدا کرده است. از نظر عرف عقلاهی جهان، پول اعتباری امروز نیز قابلیت وقف دارد. در واقع عقلاء جهان پیش از ما این قدم را برداشته‌اند و شرع مقدس نیز در چنین مواردی همان سیره عقلاهی را تایید کرده است. در حال حاضر، اصول عقلایی جهان بر این استوار است که وقف امری گسترده و مورد پذیرش می‌باشد. لذا در کشورهای

مانند آمریکا و اروپا و کشورهای دیگر نیز وقف پول وجود دارد. هر چند که وقف پول مفهومی نوظهور به نظر می‌رسد، اما این ایده در این جوامع به خوبی رواج پیدا کرده است. این نوع وقف در اصل یک پدیده عرفی و عقلایی می‌باشد که قبل از ظهور ادیان هم وجود داشته است. اما امروزه با پدیده‌ای روبرو هستیم که در آن پول دیگر شکل فیزیکی ندارد و بیشتر به صورت داده‌های الکترونیکی نمایان می‌شود. این داده‌های الکترونیکی قدرت خرید فرد را نشان می‌دهد که می‌توان آن قدرت خرید را به عنوان وقف تعریف کرد. در حال حاضر، بحث‌های جدیدی مطرح می‌شود که طبق نظر مقام معظم رهبری با حفظ مالیت می‌تواند موضوعی جهت انجام وقف باشد.

واعظی: در فرمایش مقام معظم رهبری مناقشه‌ای وجود ندارد. ایشان موضوع بقای مالیت را مورد تأکید قرار می‌دهند که باید بررسی کرد منظور ایشان از بقای مالیت چیست؟ آیا با وجود بقای مالیت صدق می‌کند یا خیر؟

رضایی: از نظر بنده مقام معظم رهبری می‌فرمایند مالیتی که می‌خواهید وقف کنید، باید حفظ شود. ولی اگر تورم به شکلی باشد که ارزش این مال مثلاً تا ۵۰ درصد کاهش یابد، مورد وقف بعد از سه سال، دیگر یک سوم ارزش کنونی را هم نخواهد داشت و بعد از چهار سال، کاملاً بی‌ارزش می‌شود. به نظر می‌آید این بقای مالیت نباشد.

مصباحی مقدم: سوال من این است: وقتی وقف انجام می‌شود و گفته شده که تنها همین مال را وقف می‌کنم و نه چیز دیگر، آیا این وقف مشروعیت دارد یا خیر؟ در اینجا تأکید بر حفظ ارزش مورد وقف است یعنی تأکید می‌شود متولی باید موقوفه را در مواردی سرمایه‌گذاری کند که اصل سرمایه حفظ می‌شود. حتی اگر میزان سرمایه‌ای که در نظر دارید یک میلیارد تومان باشد، می‌توان کار را آغاز کرد. البته، همان‌طور که می‌دانید، ارزش پول ممکن است دچار نوساناتی شود کاهش یا افزایش یابد.

نظری شاهرودی: لازم است توجه کنیم «مالیت» یک معنا دارد و مقدار مالیت مسئله دیگری است. مثلاً گوسفند مال است و مالیت نیز دارد. ولی مقدار مالیتش ممکن است تغییر کند؛ مثلاً اگر حیوان مریض شود مقدار مالیتش کاهش می‌یابد و یا اگر بچه دار شود به مالیتش افزوده می‌گردد. زمانی پول رایج، پول، حقیقی بود. مثل درهم و دینار که ماده اولیش قیمت داشت. اسکناس فاقد عینیت می‌باشد یعنی شماره سریال اسکناس قرض داده شده اهمیتی ندارد به نظر بنده وقف مالیت پول اشکال ندارد و مابقی مسائل موضوعات اجرایی بوده که لازم است برای آن تدبیر شود.

مصباحی مقدم: آنچه اهمیت دارد فتوای مقام معظم رهبری است. ایشان فتوا داده‌اند پول قابل وقف است و ضروری است که ترتیبات اجرایی لازم برای آن فراهم شود. پیشنهاد می‌شود متولیان وقف سرمایه‌گذاری‌هایی انجام دهند که نه تنها اصل سرمایه را حفظ کند، بلکه مورد وقف به لحاظ قدرت خرید و ارزش اسمی نیز افزایش یابد.

میثمی: در حال حاضر، دو نوع حساب بانکی برای سپرده‌گذاری وجود دارد: حساب‌های قرضی و حساب‌های وکالتی. نظر به مالکیت بانک بر سپرده‌های جاری و پس‌انداز که عقد آنها قرض است، تملیک اتفاق می‌افتد. لذا، به نظر می‌رسد امکان وقف این نوع از حساب‌ها ممکن نیست. بنابراین، لازم است طراحی برای حساب‌های سپرده وکالتی خاص جهت وقف پول

صورت گیرد. راه حل دیگری که می تواند در اینجا مطرح شود و نظر مقام معظم رهبری را نیز تامین کند، صلح پول جهت انجام وقف می باشد. این روش می تواند نگرانی ها در رابطه با حفظ ارزش پول وقف شده در شرایط تورمی را از بین ببرد.

رضایی: دقت کنید که نمی توان این دو نوع حساب را یکی دانست. حساب سپرده جاری مالکیتش به واسطه افتتاح حساب، به بانک منتقل می شود. شما گفتید که مالیتی بر آن حساب جاری وجود دارد. مثلاً اگر من فرضاً یک میلیارد در حساب جاری داشته باشم، می گویند که رضایی مالکیت آن مبلغ را دارد.

مصباحی مقدم: قانون عملیات بانکی بدون ربا، این دو نوع حساب (جاری و پس انداز) را به عنوان حساب های تملیکی در نظر گرفته و مالکیت این سپرده ها را به بانک منتقل می کند. هر زمان که پول برداشت شود، بانک موظف است تعهد کند که آنچه را که به مالکیت دریافت کرده بود، پس می دهد زیرا مالیت به تبع ملکیت اتفاق می یابد. بانکها ممکن است روی حسابداری عقود دقیق عمل نکنند و اموال بانک در دسته های مختلفی قرار می گیرند. به طور خاص، حساب های بانکی مانند سپرده های جاری و سپرده های سرمایه ای، جزء اموال بانک محسوب می شوند. در این بین، حساب های جاری به دلیل تملیکی بودن سودی برای مشتریان به همراه ندارند؛ اما حساب های سرمایه گذاری چون وکالتی است، فرد می تواند بگوید این مال را وقف کرده ام و به شما وکالت می دهم تا سرمایه گذاری انجام دهید. این سرمایه به کار گرفته شده و به عنوان موقوفه شخص شناخته می شود.

رضایی: در بحث بانکداری، برخی از کارشناسان می پرسند اگر مشتری فرضاً بخواهد حسابی باز کند که به واسطه آن بانک به افرادی که تسهیلات معرفی می کند وام دهد، آیا این مورد با حالت های معمول فرق دارد؟ مثلاً اگر فردی یک میلیارد تومان در بانک بگذارد و بیان کند که هر کسی را به بانک معرفی کند تسهیلات دریافت نماید، آیا این با حساب های معمول تفاوت دارد؟

مصباحی مقدم: این «وکالت برای قرض» است و جزء وجوه اداره شده محسوب می شود.

اسلامیان: در وقف پول، تاکید بر بقای مالیت وجود دارد. مثلاً اگر شخصی یک میلیارد تومان وقف کند، ضروریست با حفظ مالیت، فعالیت انجام شود و درآمد آن صرف امور خیریه گردد. فرض کنید یک میلیارد تومان امروز می تواند معادل خرید یک خودروی خاص باشد؛ حال باید بررسی شود که آیا در سال آینده نیز ارزش این مبلغ به همان صورت باقی خواهد بود یا خیر. اگر ارزش پول باقی ماند، بقای مالیت صادق است و در غیر این صورت، بقای مالیت وجود ندارد.

خاموشی: من با این منطق موافقم که باید دقت کنیم و مطمئن شویم که مقدار مالیت حفظ شود.

اسلامیان: در شرایط اقتصادی امروز، مثلاً نرخ تورم، تغییراتی در مالیت به وجود می آورد و این امر به وضوح بر ارزش مالیت اثرگذار خواهد بود.

مصباحی مقدم: در شرایطی که املاکی وقف می‌شود، (مانند زمین در یک روستا که ساکنین آن مهاجرت کرده‌اند) ارزش مادی آن ملک نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد. باید توجه شود که حتی در موارد وقف املاک [اعیان] نیز ارزش آنها همچنان دارای اهمیت است.

اسلامیان: بقای مالیت با مقدار مالیت ارتباط مستقیمی دارد. بنابراین، در حالتی که مقدار مالیت کاهش یابد، وقف صحیح نیست.

عرب‌مازار: صحبت درباره حساب بانکی که به عنوان وقف تلقی می‌شود موضوع دیگری است که نیاز به بحث دارد. آیا سیستم بانکی ما با شرایط پیشنهادی هم‌خوانی دارد یا خیر؟ چه اصلاحاتی باید انجام شود؟ این هم یک سوال دیگر است. در بخش اجرایی، دوستانی که از حوزه‌های مختلف حضور دارند، بفرمایند چه مسائلی ایجاد اشکال می‌نماید.

فدائی: اصل این موضوع توافق عمومی در جامعه دارد و ما نیز در گزارش اولیه به تأکید بر این موضوع پرداختیم. بحث وقف سپرده‌های بانکی یک موضوع تاریخی است و اگر به خاطر داشته باشید، مکاتبه‌ای نیز با سازمان موقوفات آستان قدس داشتیم که خواهان پیگیری این مسئله بودند. لیکن، در مکاتبات اخیر، بحث‌هایی همچون مالیت و تأمین اجتماعی مطرح شده بود که نیاز به توجه داشتند. اگر چه ما بحث‌های فقهی را به خوبی بررسی کرده‌ایم، همچنان نیازمند رعایت الزامات و چهارچوب‌هایی هستیم که در نظام قوانین و مقررات بانکی موجود است. آقای دکتر مصباحی مقدم به درستی به قانون عملیات بانکی بدون ربا اشاره کردند و آقای دکتر میثمی نیز بر اهمیت پس‌انداز و حساب‌های جاری تأکید داشتند. پیشنهاد من این است که توجه کنیم به اینکه اصل موضوع از نظر ما به رسمیت شناخته شده است، به ویژه در خصوص حساب‌های قرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز. با توجه به الزامات آیین‌نامه ماده (۱۴) قانون مبارزه با پولشویی، اگر صاحبان یا متقاضیان این نوع حساب‌ها بخواهند آنها را وقف کنند، لازم است بدوا حساب بسته شود و نوع دیگری از حساب‌های قرض‌الحسنه که پایه آن بر اساس تملیک است، افتتاح گردد. بحث بقای عین این حساب‌ها دارای شبهه است؛ چرا که چک از این حساب‌ها می‌تواند صادر شود و وجوه نیز از حساب‌ها خارج می‌شوند. در این میان، حساب سپرده سرمایه‌گذاری مبتنی بر وکالت شرایط تعیین شده خود را داشته و با قانون عملیات بانکی و مواد (۵۵) قانون مدنی و هم‌الزمان مبارزه با پولشویی همخوانی دارد.

میرعمادی: ابتدا، در مورد سپرده‌ای که به عنوان وقف استفاده می‌شود، معمولاً هدف از این کار استفاده از درآمد و سود حاصل از آن در امور خیریه و اهداف مشخصی است که بر اساس نیت واقف، از پیش تعیین شده است. مثلاً در مورد خرید آمبولانس از محل این سپرده، مهم آن است که ارزش مالی سپرده اصلی حفظ شود تا بتواند به طور مستمر به تولید درآمد بپردازد. یعنی سوال این است که حفظ بقای مالیت بر عهده بانک است یا متولی؟ در رابطه با حساب‌های وکالتی، پس از فوت وکیل یا موکل، رابطه وکالت به طور طبیعی پایان می‌گیرد. در این حالت لازم است ترتیباتی اتخاذ شود تا موجودی حساب سودهای بدست آمده مطابق با قوانین و مقررات توزیع شود.

خاموشی: طبق قانون اوقاف اگر حساب به رسمیت شناخته شود و در صورتی که مشتری مفاصاحساب را تحویل دهد، از پرداخت مالیت معاف می‌گردد. به رسمیت شناخته شدن حساب به عنوان وقف برای حل موضوع کفایت می‌کند. حال اگر

فرد اظهارنامه مالیتی ارائه ننماید، اداره مالیتی وارد عمل خواهد شد. اما اگر مایل باشد از معافیت مالیتی بهره‌مند گردد لازم است به اداره اوقاف اظهار نموده و بعد از بررسی و تایید، مفاصاحساب صادر گردد. این مورد در خصوص اعیان و املاک صادق است، در رابطه با حساب بانکی نیز می‌تواند تعمیم یابد. تقاضای ما به رسمیت شناختن یک نوع حساب بانکی وقفی است.

فدائی: این موارد دارای شخصیت حقوقی است. بنابراین، سازوکار اجرایی بدین صورت است که آن حساب به نام شخصیت حقوقی موقوفه افتتاح می‌گردد و منافع آن نیز تسبیل شود.

چیت‌سازان: در جلسه‌ای که با سازمان اوقاف داشتیم، این موارد را مطرح کردیم و اکنون اگر حسابی جداگانه به نام شخصیت حقوقی وقف ایجاد شود، هیچ ایرادی ندارد و مغایرتی با مقررات بانک نیز نخواهد داشت و قابل اجرا نیز می‌باشد. جناب آقای فدائی نیز فرمودند که پیش از این سازمان موقوفات آستان قدس با ما مکاتبه کرده بود و ما بیان داشتیم که ایرادی ندارد. اما به نظر می‌رسد اکنون با توجه به گذشت زمان و موضوعات مختلف عنوان شده، نیاز است تا موضوع را دوباره بررسی کنیم. نماینده شما هم اشاره فرمودند که بحث ما ارتباطی با ایجاد شخصیت حقوقی جدید در وقف پول ندارد؛ مهم داشتن خود پول است. در صورتی که بخواهیم در خصوص فرآیند بستن حساب توضیح دهیم، باید ابتدا به نوع حساب اشاره کنیم؛ چرا که این حساب مشخصاً یک حساب سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار است. در نظر داریم که این حساب را جهت وقف کردن ببندیم. پس از انجام این کار، با توجه به قانون مبارزه با پولشویی لازم است تمامی مباحث احراز هویت برای افتتاح این حساب انجام شود. موضوع مهم دیگری که باید در نظر گرفت این است که این حساب دیگر از کنترل فرد مرتبط خارج شده و اگر بخواهد وجهی واریز شود، گویا به حساب شخص دیگری منتقل می‌شود. هر شخصی نیز می‌تواند به آن حساب پول واریز نماید؛ چه فردی که صاحب اصلی پول اولیه بوده و چه افراد دیگری که به آن حساب واریز داشته‌اند.

اسلامیان: سوال این است که آیا افرادی در نقاط مختلف کشور نیز درگیر این موضوع هستند؟ برداشت بنده از نامه این بود که فرد خیریه قصد دارد مبلغی (مثلاً ۱۰ میلیارد تومان) را وقف نماید. او این مبلغ را در حسابی به نام خود با عنوان وقف قرار می‌دهد و بانک اجازه ندارد ۱۰ میلیارد تومان را از سرمایه کسر کند. او به بانک وکالت می‌دهد تا به عنوان متولی عمل نماید، نه به عنوان مالک. بانک فرصت دارد با این مبلغ سرمایه‌گذاری انجام دهد که باید سودمند باشند؛ زیرا سود آن را در راه‌های مشخص استفاده خواهد کرد. تنها موضوعی که در اینجا به نظر می‌رسد و مورد توجه است، فرمایش مقام معظم رهبری در خصوص بقای مالیت پول است. اگر وقف به صورتی باشد که میزان این مالیت نصف شود، دیگر بقای مالیت سرمایه واقعی نخواهد بود؛ زیرا در صورتی که مالیت از بین برود یا در لحظه‌ای مشخص کاهش یابد، فرد نمی‌تواند آن مال را وقف کند.

مصباحی‌مقدم: هیچکس نمی‌تواند با قطعیت بگوید که قادر است این مالیتی را که در حال حاضر بر موقوفه وضع شده حفظ کند. همچنین نمی‌تواند با اطمینان کامل در این رابطه حرف بزند و لازم است که دقت بیشتری در این موضوع صورت گیرد. زیرا با احتمال وقوع شرایط اقتصادی نظیر تورم، که در برخی کشورها حتی به سطوح سه رقمی می‌رسد، نمی‌توان به

چنین تضمینی دل بست. به نظر می‌رسد که در این شرایط جهت وقف هیچ محدودیتی وجود ندارد و همه باید تا جایی که می‌توانند تمام تلاش خود را به کار بگیرند تا مالیت حفظ شود.

حسینی‌پور: همان‌طور که حاج آقای نظری اشاره نمودند، در حال حاضر ما با پول اعتباری سر و کار داریم. وقتی در بحث سپرده‌گذاری درگیر هستیم، مسئله‌ای که پیش می‌آید این است که افراد وجوه خود را سپرده‌گذاری می‌کنند و با توجه به وضعیت موجود، تورم در حدود ۴۰ تا ۴۵ درصد قرار دارد؛ در حالی که حداکثر سود این سپرده‌گذاری‌ها تنها به ۲۲ یا ۲۳ درصد می‌رسد. حتی اگر کسی قصد جبران داشته باشد، نمی‌تواند از این حد عبور کند؛ زیرا هم خودش و هم بانک‌ها مجبور به رعایت این نرخ‌ها هستند.

خاموشی: بنده تقاضا می‌کنم هیاتی از سازمان اوقاف و همکاران مطلع بانک مرکزی آیین‌نامه‌ای بنویسند و به سمع و نظر شورا برسانند و موضوع نهایی گردد.

افشار: در این جلسات، موضوع بحث ما وقف پول است، در حالی که اینجا تمرکز بر وقف حساب است. پس از مذاکره با دوستان، به این نتیجه رسیدیم که موضوع وقف پول ارتباطی به بانک مرکزی ندارد. ما در حال تلاش برای ایجاد یک مفهوم جدید در نظام حقوقی و اقتصادی ایران هستیم تحت عنوان: «حساب موقوفه» که تاکنون وجود نداشته است. به نظر می‌رسد باید در مصوبه شورای فقهی به این موضوع توجه بیشتری شود و شاید لازم باشد تفسیر دقیق‌تری از استفتاء مقام معظم رهبری ارائه گردد.

اسلامیان: اگر موضوع بقای مالیت حل شود، موضوع وقف پول پیچیده نیست. تعیین شده که آیا واقف به متولی اختیارات خاصی داده یا خیر و آیا ارتباطی با متولی دارد یا نه؟ متولی به بانک وکالت می‌دهد تا معاملات اسلامی انجام دهد و حساب دیگری برای این کارها باز می‌کنند تا تمام سود به آن حساب منتقل شود. نظارت بر کارهای متولی به صورت دوره‌ای انجام می‌شود تا از تخلف جلوگیری گردد. تنها مسئله‌ای که ممکن است مشکل‌ساز باشد، مربوط به بقای مالیت است.

رضایی: آیا از نظر شما چنانچه هیچ ریالی در حساب نباشد، آن حساب ارزش دارد یا خیر؟ اگر اینطور باشد یعنی وقف روی حساب است و همان وقف پول محسوب می‌شود. اعتبار آن حساب وابسته به نظر شورای فقهی است که باید نظر نهایی خود را اعلام کند.

مصباحی‌مقدم: همان‌طور که ملاحظه می‌شود موضوع صحت وقف پول نیازمند مباحث بیشتر و به طور خاص دریافت استفتاء از مقام معظم مقام رهبری می‌باشد و لذا ضرورت دارد در جلسات آتی مجدد مطرح گردد.

ختم جلسه با صلواتی بر محمد و آل محمد